

Martin T. Zikmund | Luboš
Jan Paulas |

Kropáček

PO CESTÁCH KAMENITÝCH

O životě, islámu
a křesťanské víře

Vyšehrad ROZHOVORY

Martin T. Zikmund /

Jan Paulas /

Luboš Kropáček

**PO CESTÁCH
KAMENITÝCH**

O životě, islámu a křesťanské víře

Vyšehrad

Martin T. Zikmund / Jan Paulas /
Luboš Kropáček

PO CESTÁCH KAMENITÝCH

Foto na obálce a frontispisu Aleš Masner
Ostatní fotografie archiv Luboše Kropáčka
Grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner
Odpovědný redaktor Filip Outrata
E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2014 jako svou 1237. publikaci
Vydání v elektronickém formátu první
(podle prvního vydání v tištěné podobě)
Doporučená cena 180 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Copyright © Martin T. Zikmund, Jan Paulas, Luboš Kropáček, 2013

ISBN 978-80-7429-444-0

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

Elektronické formáty připravil KOSMAS, www.kosmas.cz

PŘEDMLUVA

Nástup islámu na jeviště světové politiky a především jeho pozvolné, ale stále viditelnější pronikání do západní Evropy a Severní Ameriky, bývá považováno za jeden z typických a zároveň alarmujících jevů současnosti. K nebi se vzpínající minarety četných mešit v USA, Anglii, Německu, Nizozemí či Francii dnes již sotva někoho překvapí. Co však tyto minarety symbolizují? Co od nich lze očekávat? Nenahradí jednou věž našich kostelů? Máme se začít bát o naše vnuky či vnučky? A jak se ve složitém světě islámu vůbec vyznat? Proč se mezi sebou dnes muslimové vraždí? Co vůbec víme o jejich hodnotách a každodenním životě? Na jedné straně odborné kruhy na tato témata produkují i v našem prostředí knihu za knihou, na druhé straně v českých médiích trvale převažuje zkratkovitý, kusý a ne zcela spravedlivý obraz tohoto pro nás stále ještě cizokrajného náboženství. A běžný člověk si povětšinou vytváří obraz o islámu spíš z večerních zpráv než z knih renomovaných autorů.

Rozhovorem s naším předním odborníkem na islám profesorem Lubošem Kropáčkem jsme se pokusili tuto propast částečně překlenout a zároveň vytvořit jakési předmostí pro hlubší studium této problematiky – třeba právě v knihách profesora Kropáčka. Náš rozhovor má přitom v první části charakter jeho životních vzpomínek a současně je i jakýmsi uvedením do díla tohoto jednoho z našich nejvýznamnějších arabistů a afrikanistů. Ve druhé části se pak tematicky věnujeme islámu a jeho různým podobám v Evropě i ve světě, jakož i běžnému životu

muslimů od narození po smrt. Na závěr se Luboš Kropáčka tážeme po jeho vlastním duchovním zakotvení. Na jeho přání jsme naše hovory konali vesměs písemně, aby bylo možno zachovat pojmovou přesnost, jakkoli jsme se vícekrát kvůli diskusi nad touto knížkou setkali.

Mezi oběma částmi našich hovorů je vložen coby intermezzo krátký výběr textů z arabské a perské duchovní literatury. Čtenář bude možná místy překvapen jistou podobností některých koránských a biblických motivů. Na některé ukázky se zase profesor Kropáček odvolává během našeho rozhovoru. Tuto malou čítanku ostatně sestavil on sám.

Luboš Kropáček se sám hlásí k ekumenicky smýšlejícím křesťanům a naše rozhovory nás jenom utvrdily v přesvědčení, že evropské křesťanství (navzdory své různorodosti) bude mít jedinou společný úkol prostředkovat porozumění a pokojné soužití mezi světem islámu a světem sekularizovaného Západu, neboť sotva kdo jiný bude k této úloze více kompetentní. Do jaké míry, či zda vůbec se to podaří, je zatím samozřejmě otázkou. Nicméně prvním krůčkem na této jistě dlouhé a svízelné cestě může být přiznání, že o tom druhém, který se stává důvodem našeho rodičího se strachu, vlastně nic nevíme. A druhým krůčkem může být poznání, že ho lze nahlížet i jinak než jen přes brýle nedůvěry a strachu. „Přítomnost muslimů mezi námi by nás mohla vést k hlubšímu přemýšlení o sobě samém, o nesa-
mozřejmosti našich hodnot a o tom, co může přinášet setkávání s druhým,“ míní profesor Kropáček. Pokud tyto hovory v některých lidech tento zájem a přemýšlení vzbudí, pak byl naplněn jejich smysl.

Jan Paulas, Martin T. Zikmund

Patřit mezi dobré lidi

◀ Dětství na Vinohradech ▶ výlety s tatínkem ▶
známky z dalekých kolonií ▶ nástup komunismu
◀ první komplikace

▶ *Celý život jste cestoval po světě, ale přitom od svého nejranějšího dětství žijete stále v téže pražské čtvrti na Královských Vinohradech. A dokonce i ve stejném domě. Co pro vás znamená domov?*

Nejprve upřesnění: k hojným cestám po světě jsem se dopravoval až v aktivní střední části života. Předtím jsem po poznávání světa jen silně toužil, ale železná opona, spuštěná nepřejícným režimem, mi bránila kamkoli vyjet. Hranice jsem poprvé překročil až v jednadvaceti letech se zájezdem do NDR a teprve o tři roky později jsem začal poznávat opravdu širší horizonty. Pro dnešní mládež je to příběh až nepochopitelný. A pro mne cestovatelský život dnes naopak už téměř skončil – přihlásilo se stáří se slabostmi a neduhy. Tato zkušenost mi ale skutečně dala zakusit a procítit vědomí domova, hlubokou, nezpochybnitelnou jistotu, kdo jsem, kam patřím a kam se rád vrátím i z dalekých cest.

▶ *Dovedete si představit, že byste žil někde jinde než v Praze?*

Ano, ale jenom přechodně, na krátký čas. V životě jsem v těžkých dobách několikrát uvažoval o emigraci, ale myšlenka, že bych se už třeba nikdy nemohl do Prahy vrátit, hrála velmi silnou roli v rozhodnutí zůstat.

▶ *Čím vám Praha učarovala?*

Není snadné to vyjádřit slovy. Žiju zde od narození, tedy již od doby krátce před zánikem druhé republiky. Mé dětství patří zcela Vinohradům, mládí pak historickému centru města.

Všechno, v čem jsem vyrůstal a co mě formovalo, patřilo nějak k Praze a postupně k celé české vlasti. Nemusíme být existencialisty – a už vůbec ne v Sartrově ateistickém podání – abychom vnímali, že existence skutečně velkou měrou utváří důležité rysy člověka a volá ho z různých stran k odpovědnosti. Samu esenci, bytnost, ovšem křesťan přijímá jako darovanou.

► *A máte nějaká oblíbená pražská místa?*

Miluji Vinohrady, od středoškolských let pak také nábřeží Vltavy s jeho nádhernými vyhlídkami. A mé univerzitní působíště mi jako studentovi a později učiteli dopřálo pohybovat se v okolí Staroměstského náměstí dýchajícího dějinami.

► *Jaké jsou vaše nejranější vzpomínky?*

Sahají do posledních let války, kterou jsem přirozeně vnímal s dětskou bázlivostí, hravostí i naivitou. Namísto pohádkových strašidel se mi natrvalo vryl do paměti jiný, reálný, děsivější obraz: mračící se německý voják se samopalem na prsou rozkročený u vchodu na poštu, kam mě někdy maminka brala s sebou. Za poštu sloužila tehdy budova ve Fibichově ulici proti židovskému hřbitovu. S kluky v parku – odkud okupační úřady daly odstranit Riegrovu sochu a park nazvaly Smetanovy sady – jsme si ovšem sami hráli na vojáky beze strachu. Přitom jsme si přeríkávali různé veršovačky, které si zčásti dodnes pamatují jako svérázný dětský protektorátní folklór. Dlouhá básnička o kotlářích, jak se tehdy říkalo letcům ničícím německé lokomotivy, končila gejířem nepublikovatelných slovních obrazů, co houká sova nad Berlínem a co se každé noci přihodí veliteli branné moci. Z přibývajících náletů jsme si zase dělali legraci v rozpočítadle o tom, co letí nad říšským územím, se závěrečným příkazem: Achtung, Achtung wiederhole, sbalte kufry, at jste dole!

► *Strach z náletů jste ale časem musel pocítit i vy, nebo ne?*

Nálety se koncem války skutečně dotkly i Prahy a bolestně zasáhly naše Vinohrady. Vzpomínám si, že jsme se dlouho cítili poměrně bezpečně, i když jsme měli stále sbalené kufříky a čím dál častěji jsme za zvuků sirén – ve dne i v noci – běhali do skle-

pa. Kolovala tehdy říkanka, že se prý američtí a britští letci řídí zásadou: Prahu milujem, Plzeň litujem, Sudety rozbijem!

Pak ale přišel 14. únor 1945. Pamatuji se dobře na zkázu, kterou dosud tak klidné Vinohrady tehdy utrpěly. V našem bytě tlaková vlna pouze rozbila okna, ale před vedlejší dům dopadla bomba. Naštěstí nevybuchla. Než byla odstraněna, museli jsme se na několik dní přestěhovat k babičce. V paměti mi zůstávají jak zvukové stopy sirén, tak čichové stopy syrového nasládlého pachu, jaký se šířil z vybombardovaných vinohradských domů.

Hromadná tryzna za oběti náletu se konala na Náměstí Míru. Tehdy se také vyprávělo, jak děti ze známé zbožné rodiny velkouzenáře Macešky přežily díky Boží ochraně zničení jejich domu na dnešní Vinohradské třídě. Té tehdy Němci říkali Schwerinova, zatímco naši mezi sebou vytrvale Fochova, krátce Fošovka.

► *Jak jste prožíval konec války, který byl v Praze dramatický?*

Někdy koncem dubna se maminka po dohodě se sousedy z domu pustila na naši ladě do sešívání dlouhých bílých a červených pruhů s modrým klínem. Tak jsem se poprvé seznámil s československou, dnes českou vlajkou. Dny povstání jsem pak prožíval ve sklepech u hlasitě puštěného rádia. Živě si pamatuji na znovu a znovu se vracející zprávu se vzrušující dramatickou intonací: „Anglo-americké tanky postupují k Praze.“ Že tomu tak docela do puntíku není, jsme ovšem nevěděli. Zmíněnou větu prostřídávala krátká provolání v cizích jazycích, o nichž jsem měl tehdy jen hrubé tušení: etenšn, etenšn – vnimánje, vnimánje.

Před naším domem, tvořícím roh ulice u Riegrových sadů, vystavěli muži – mezi nimi i můj tatínek – z kamenných kostek a všemožných tarasících materiálů barikádu a v rohové věžičce nad čtvrtým patrem zřídili střílnu. Odkud vzali zbraně, to nevím. Blízko od nás v parku, v budově sokolovny pošpiněné tehdy zatemňovací šedí, byli stále vojáci wehrmachtu. Naštěstí nezaútočili. Boje byly vedeny nedaleko kolem rozhlasu.

Od 9. května se pak v parku rozložili rudoarmějci. Obcházel jsem s notýskem ruské vojáky, aby mi napsali pozdrav na památku. Setkal jsem se i s několika vojáky z Rumunska

a dalšími lidmi nejrůznějších národností, kteří se podíleli na společném nadšení z vítězství. Když jsme se s rodiči vydali Prahou dolů k Vltavě, kameloti rozdávali čerstvě vytištěné „partě velkoněmecké říše“. Byly to dny plné radosti a nadějí.

Někdy v červenci jsem si pak praktickou přehlídku vítězných spojenců doplnil ještě na Plzeňsku, kde jsme prožili několik týdnů na letním bytě v Borku u Štěnovic. Američtí vojáci byli ubytováni v obrovském stanu na návsi vedle rybníka a po prašných venkovských cestách jezdili džípy mnohem rychleji, než bývalo obvyklé.

► *A pak přišla školní léta. Měl jste školu rád?*

Velmi. Od září jsem byl žákem obecné školy na náměstí Krále Jiřího z Poděbrad. Uměl jsem sice číst díky starší sestře již v předškolním věku, ale ve škole jsem se nenudil: vždyť obzory poznávání světa byly tak báječně rozsáhlé a barvité. A tak na těch osm let na Jiráku rád vzpomínám.

Chodil jsem také cvičit do vinohradského Sokola, v létě mě naši posílali na sokolský tábor na Lužnici a jako žák středočeské župy jsem v červenci 1948 cvičil na XI. všesokolském sletu na Strahově, posledním před mocenskými zásahy nastupujícího režimu. Naši mě posílali také do dětských kurzů angličtiny. V prvních letech po osvobození si mysleli, že mě někdy o prázdninách vyšlou na kurz i do Anglie, avšak přišel neblahý únor...

► *Měl jste už jako kluk rád knížky? A jaké?*

Mezi mými koníčky byla na prvním místě jednoznačně četba, četba a zase četba. S odstupem pak cestování a příležitostně šachy. Někdy mě dodnes trochu mrzí, že jsem se nenaučil hrát na žádný hudební nástroj. A co jsem četl? Po pohádkách – a samozřejmě Broučcích a Kájovi Maříkovi – přišly na řadu dobrodružné příběhy a pak postupně literatura faktu, zvláště o objevitelských cestách, a krásná literatura ze široké nabídky světových kultur. Později všechno vytlačovala literatura odborná. Nicméně dodnes si vedle ní tu a tam rád přečtu dobrou detektivku nebo literaturu faktu.

► *Byla u vás četba už v klukovských letech spojena se slůvkem „štěstí“? Nebo čím vás tak fascinovala?*

Při četbě na mne vždycky působil étos zápasu dobra se zlem, přičemž dobro nakonec přes všechna protivenství pokaždé zvítězilo. I když se dění kolem nás od mých devíti let začínalo stáčet do opačného směru, představa vítězího dobra dávala základ i mé představě štěstí: patřit mezi dobré lidi a spolu s nimi poznávat svět a žít užitečně. Představy o tom, čím bych chtěl v životě být, se sice proměňovaly, ale tento základní směr zůstal.

► *Chodil jste do Sokola, takže jste byl určitě vychováván v hodnotách, jako je vlastenectví...*

Ano, tyto hodnoty a postoje pro mne představoval v první řadě můj otec Vladimír Kropáček a vlastně celá užší i širší rodina. Táta byl právník, za první republiky pracoval krátce jako soudce, než přešel na ministerstvo spravedlnosti. Vyprávěl mi, jak po Mnichovu zachraňoval z obsazovaných Sudet citlivé materiály ze soudních archivů. Po svém otci, gymnaziálním profesoru Janu Kropáčkovi (známém zvláště z pražské Křemencárny) převzal jak zanícené vlastenectví, tak zálibu ve vlastivědné turistice. Sám jsem už dědečka nepoznal, ale dobře znám jeho fotoportrét od Drtikola a vím, že patřival k předním činitelům Klubu českých turistů. Na tomto poli se dobře uplatňoval i tatínkův mladší bratr, můj strýc a křestní kmotr Zdeněk. Mnozí přátelé z Klubu Za starou Prahu dodnes vzpomínají na strýčkovy iniciativy pro poznání kulturních dějin Dejvic a jejich předměstského okolí.

Rodinu jsme za tatínkova života chápali ještě šířeji – tak jak to bývalo dříve běžné a jak to dodnes platí v arabských i dalších muslimských zemích. Táta se za války snažil materiálně a lidsky podpořit vdovu po bratranci, někdejším italském legionáři a pak plukovníkovi Václavu Kropáčkovi, kterého nacisté popravili za účast v důstojnickém odboji Obrana národa. Vedle vdovy Boženy šlo také o dvě osiřelé děti Jiřího a Haničku. S Jiřím jsem se později setkával na filozofické fakultě. Prosadil se jako historik umění.

Otec také dbal na kontakt s rodovým ohniskem Kropáčků na statku v Soběkurech na Plzeňsku a vyprávěl mi o tamních

dědečkových předcích. Rád také jezdil – spolu se mnou – do Dvora Králové, kde kdysi dědeček učil na gymnáziu, seznámil se tu s babičkou a různými způsoby prosazoval české zájmy na národnostní hranici. Ještě v době mého dětství se nejvýznamnější turistická cesta po červené značce do Kuksu a Betléma jmenovala na jeho počest Kropáčkova stezka.

Již od dětského věku mě táta také často brával na dlouhé výlety po Čechách i Moravě a po okrajových oblastech Slovenska...

■ *Jak takové výlety s tatínkem vypadaly?*

Cestovali jsme vlakem a pak pěšky s batohem na zádech. Cíle a témata poznávání byly pak dány výběrem oblasti. O jedněch prázdninách jsme procestovali Hronovsko a Náchodsko, jejichž význam pro českou literaturu není třeba rozvádět. Nemohu ale nepřipomenout, jak rozhořčeně se otec distancoval od interpretací Jiráska, jimiž ho znechucoval národu „rudý děda“ Nejedlý. Když jsme se vypravili dále do Beskyd, vedle hor s Radegastem jsme samozřejmě navštívili Palackého Hodslavice a na Valašsku si zase připomněli léta působení Jana Karafiáta. Podobně jsme procestovali také Podkrkonoší, jižní Čechy a Ústecko, kde tatínek mezi cíle zařadil cestou i Terezín.

Způsob putování měl v několika poválečných letech ještě starosvětský půvab. Ve venkovských hostincích jsme snadno dostali hrnky bílé kávy z melty a krajíce chleba s máslem. Sehnal se i nocleh. Když jsme šli kolem polí, táta zdravil lidi, kteří tam pracovali: „Pomáhej pámbu!“ A oni odpovídali: „Dejžto pámbu!“

Otec měl jinak široké zájmy. Odrážely se v jeho rozsáhlé knihovně, kterou jsem po něm zdědil. Měl rád zvláště Palackého, Jiráska, Raise a všechno, co nějak patřilo k české národní kultuře, jak se rozvinula od obrození. Měl velkou úctu k tradičním hodnotám života ve městě i na venkově a snažil se k nim vést všechny tři děti: mne, starší Milenu a po válce narozenou Táňu. Rodiče nás také všechny dali hned po narození pokřtít u sv. Apolináře, další výchovu ale zaměřovali spíše k obecným pravidlům morálního života bez náboženského důrazu.

► *Chodili jste jako rodina do kostela? Ministroval jste?*

Rodiče do kostela nechodili, přestože táta nostalgicky vzpomínal na slavná Vzkříšení z doby svého dětství. Já sám jsem ale do kostela chodil pravidelně každou neděli. K ministrování mi ovšem scházelo rodinné zázemí, a nakonec mě i můj způsob prožívání mše stavěl spíše někam do většího soukromí, tedy dále od oltáře. Na své první svaté přijímání si ale vzpomínám – uskutečnilo se v kleče ve školní kapli sv. Aloise na Jiřáku. K eucharistii si trvale uchovávám hlubokou úctu, dodnes jsem si třeba nezvykl na časté přijímání každou neděli, jak je dnes běžné. Pro mne jde spíše o mimořádnou událost.

S určitým pobavením si vzpomínám, jak jsem na jaře 1989 na základě svých známostí z Konga pomohl zorganizovat výměnný pobyt mezi gymnáziem Jana Nerudy na Malé Straně, s rozšířenou výukou francouzštiny, a lyceem ve frankofonním belgickém Verviers. Naši studenti bydleli v rodinách partnerů a denně se tam účastnili společného programu. S trochu nahořklým úsměvem jsem pak vyslechl hovory našich mladých, kdy se dohadovali, že v jejich partnerských rodinách slavili v neděli jakési první *communio*. Co to je?

► *Rodiče sice víru nepraktikovali, ale křesťanské svátky jste asi drželi. Váš otec měl přece k tradičním hodnotám vztah...*

Jeho záliba v tradicích se často vázala k rodové základně Kropáčků v Soběkurech, ale v Praze se všechno zjednodušovalo. Vánoce jsme slavili samozřejmě se stromečkem, betlémem a dárky. O Velikonocích jsme na Zelený čtvrtek jedli jidášek s medem, na Velký pátek se postili a bavili se řehtačkami namísto zvonů, které „odletěly do Říma“, a na Bílou sobotu večer hodovali a vnímali „návrat zvonů“. Táta prý v dětství sám také zpíval určitý part při pašijích. Já si už jen pamatuji, jak nám četl z Erbena o otevírajících se pokladech. Téměř na téže úrovni samozřejmě dbal o to, abychom si v rodině připomínali 28. říjen a jeho „Muže“ a časově blízké Dušičky. V těchto dnech jsme chodili s pietou k rodinnému hrobu na Olšanech a někdy také na Vyšehrad. Přestože jsem byl tehdy ještě malý, myslím, že mohu s jistotou říci, že při osudných volbách v roce 1946 dali rodiče hlas lidovcům.

► *Hovořil jste někdy s tatínkem o víře?*

Domnívám se, že táta byl nejspíše agnostik. Nikdy se mnou o těchto otázkách nemluvil, řekl bych, že si nebyl zcela jistý. Když pozoroval mou horlivost, podsouval mi k přečtení knížky kritického rázu – například J. W. Drapera o dějinách konfliktů mezi náboženstvím a vědou. Nikdy mi nic nevyčítal.

► *Jak se dotkl vaší rodiny nástup komunismu?*

Táta byl po únoru 1948 z ministerstva vyhozen a degradován. Rodina, která nikdy nevlastnila nemovitý majetek a o zbylé prostředky ji v roce 1953 připravila Zápotockého měnová reforma, se ocitla v rychle se prohlubující nouzi. Jediným příjmem pro pět lidí byl tatínkův plat z podřadných právnických prací, sražený na minimum. Když onemocněl cukrovkou, bylo to nervového původu – a po dvanácti letech inzulinu a hypoglykemických krizí v roce 1962 zemřel.

► *A co vaše maminka? Z jakých poměrů pocházela?*

Ani maminka Marie svým původem kádrový profil rodiny nijak nevytěžovala. Její otec Otakar Mareš byl rovněž právník, za první republiky prezident civilního soudu v Praze. Poznal jsem ho jen krátce jako invalidu upoutaného po mrtvici na vozík. Maminka, jedináček, vystudovala vyšší dívčí v Praze. Ráda vzpomínala na to, jak školu po vzniku republiky navštívil první náčelník hlavního štábu československé armády generál Maurice Pellé a ocenil její pěknou francouzštinu darem ilustrovaných Dějin francouzské literatury.

Po škole maminka pracovala jako úřednice a na letní dovolenou jezdila za svobodna k Jadranu do Jugoslávie. Později po svatbě, ještě než přišly děti, navštívila spolu s tatínkem Francii – bylo to v době slavné koloniální výstavy v Bois de Vincennes (1931). Vyprávění a obrázky z této události přirozeně silně vzrušovaly mou dětskou představivost. Vzpomínám také, že když jsme byli s Milenou ještě malí a rodiče si před námi chtěli něco sdělit, abychom jim nerozuměli, mluvili spolu chvíli francouzsky.

Od válečných let se maminka starala už jen o rodinu, svědomitě a s láskou. Vlastně se nám obětovala. Nedovedu ani vypo-

číst, co všechno jí dlužím. Po únoru a měnové reformě jsme žili skutečně v bídě, někdy až na hranici podvýživy. Když už se nejmladší Táňa dokázala o sebe postarat, maminka nastoupila do zaměstnání jako administrativní pracovníce a cizojazyčná korespondentka v PZO Metalimex. I v důchodu ale už zůstávala smutná, ustaraná. Pak přišlo stáří a řada nepříjemných nemocí. Zemřela v roce 1983.

V mých vzpomínkách na oba rodiče tak jednoznačně převažuje zármutek, že přes mnoho dobré vůle a předpokladů jejich osobní příběhy končily v bídě, která i je samotné navzájem odcizovala. Prožili krásné období za první republiky, trochu naděje po válce, ale od února 1948 to bylo už jen bezperspektivní přežívání.

► *Zastavme se krátce u vašich sourozenců. Jaké jsou mezi vámi vztahy?*

Měl jsem dvě sestry. Musím užít minulý čas, protože starší Milena před časem zemřela. Byla starší o dva roky, takže jsem se z jejích učebnic už před nástupem do školy učil číst a i nadále si udržoval určitý učební náskok. Po střední škole v době prohlubující se rodinné bídy se Milena provdala – a rád konstatuji, že šťastně – a spolu s Láďou se odstěhovala, čímž nám v přelidněném bytě trochu ulevila. Vídali jsme se ale poměrně často. Ve vyšším věku ji postihla a nakonec sklátila Parkinsonova choroba. Švagr Láďa Šeps stále žije. Seznámil se s Milenou, když vojákoval v Praze. Jeho kámoši si umanuli, že jeho příjmení zní původně Cheops, a tak ho nosili na ramenou za bujarého zpěvu triumfálního pochodu z Verdiho Aidy s originálním textem: „Jsem Šeps, faraón egyptský, stavitel pyramid...“ Pobavilo mě to a kdykoliv tu slavnou melodii slyším (třeba v Egyptě hrají Verdiho rádi), pokaždé se skrytě pod fousy chichotám.

S Táňou, mladší o sedm let, jsem měl skoro pořád výborný vztah. Po tátově smrti jej sice na čas trochu narušila má nedomyšlená snaha uplatnit vůči ní náhradní otcovskou autoritu, avšak oba jsme brzy zmoudřeli. Táňa pracovala jako právnička a dnes je již v důchodu. Vycházíme si vzájemně vstříc, pomáháme si a víme, že se můžeme jeden na druhého spolehnout. A rád bych zde zmínil i jejího syna, svého synovce a kmotřence

Filipa Zvolského, talentovaného podnikatele v divadelnictví a muzejnictví. Filip hraje se skupinou svých kamarádů už několik let pro veřejnost vždy o Vánocích a Velikonocích hry věnované těmto křesťanským svátkům. Na Malé Straně pak založil a řídí Muzeum alchymistů a mágů staré Prahy.

► *Rodinné vlivy se u vás různě přelévají přes prahy generací: právníčina, Praha, kultura, tradice... Patří tam i hledání vztahu ke křesťanství?*

Ano, nezmínil jsem se zatím o babičce Marii z matčiny strany. Ta jediná z příbuzenstva chodila pilně do kostela. Možná že mě dost ovlivnila, i když jsme se jako děti někdy hloupě smáli jejímu starožitnému slovníku, způsobu vyjadřování a okázalému vystupování „milostpaní prezidentové“, tedy vdovy po soudním prezidentovi. V padesátých letech to působilo někdy už trapně, i na našich Vinohradech. Babička mi také nalévala své výborné šípkové víno. Po léta se starala o paralyzovaného muže a pak dále o svou matku, mou prababičku Annu, která prý kdysi jako krásná dívka působila u vídeňského dvora. Já jsem ji poznal už jen jako dožívající stařenu – v té době se dožila téměř neuvěřitelného věku přes devadesát let.

Na Dušičky a čas od času i jindy se na Olšanech zastavuji u hrobů obou žen, u nichž jsem se, když nastal jejich čas, jako u prvních osob z rodiny setkal nejen s pomíjivostí fyzického stavu i životního stylu a některých hodnot, ale také s fenoménem smrti.

► *Kdo vás z celé širší rodiny ještě ovlivnil?*

Z generace mých rodičů žije dnes už jen teta Věra, která v lednu 2013 oslavila v plné duševní svěžesti se svými dvěma dcerami, dvěma vnučkami a třemi pravnoučaty 99. narozeniny. Více než půlstoletí prožila v krásném, harmonickém manželství s mým strýčkem a kmotrem Zdeňkem. Zřejmě díky síle lásky dokázali překonávat i tvrdé údery poúnorových represí. V tomto směru jsem se jim nikdy nedokázal vyrovnat. Teta, sama ovdovělá, uměla a vlastně stále umí do svého srdce a péče zahrnovat skoromateřsky i mne a moji rodinnou větev.

Jinak dnes je pro mě největší oporou a jistotou má dcera Klára. Bez ní si vlastní stáří nedovedu vůbec představit. Při svém cestovatelském životě jsem si často uvědomoval, jak je důležité mít se kam a ke komu vracet. Ta první hodnota se mi vlastně nikdy nezměnila, druhá se v životě posunula: dnes je jí Klára.

► *Byl jste si v roce 1948 vědom toho, co je komunistický režim zač? Vnímali jste třeba monstrprocesy v padesátých letech?*

Nikdo z naší užší ani širší rodiny do KSČ nikdy nevstoupil a po únoru 1948 dopadaly na velkou část příbuzenstva v různých podobách perzekuce. Starší generace dobře věděla, co nám může hrozit, otec se hněval otevřeně, maminka spíše sklíčeně. Jinak o monstrprocesech jsme věděli i my mladší, přestože nás rodiče nechtěli trápit tím, co se nás bezprostředně nedotýkalo.

► *Kdy zasáhl režim nepříznivě i do vašeho života?*

Mně samotnému ztěžoval cestu ke studiím. Po základní „osmiletce“ jsem přes vynikající prospěch nedostal doporučení na školu gymnaziálního typu. Teprve po značném úsilí jsem se dostal na tehdy nově zakládanou školu pro zahraniční obchod v Resselově ulici, kde jsem studoval od roku 1953 do maturity v roce 1957. Ocenil jsem možnost učit se intenzivně cizí jazyky, což odpovídalo mé tehdejší snaze nalézt nějakou kompenzaci za nemožnost cestovat.

Vedle živých jazyků jsem se během středoškolských let pustil s velkým nadšením také do latiny. Ledacos z právnické latiny jsem znal již od otce, z církevní pak z kostela – a nyní mi systematickou soukromou výuku jazyka zařídil u svého přítele profesor MUDr. Vladimír Vondráček. Slavný, dva metry vysoký psychiatr s výraznou bradkou a svérázným životním stylem žil v krásném manželství s „tetou Mílou“, nejlepší celoživotní kamarádkou mé maminky, a sám ochotně přijal naši prosbu, aby se ujal role mého kmotra při biřmování. O svých vztazích k naší rodině se „strýc“ zmiňuje ve svých knižně vydaných pamětech *Lékař vzpomíná*.

► *Na středoškolská studia lidé často vzpomínají s nostalgií po celém životě: na studácká přátelství, první lásky, recese i na některé kantory. Jak tomu bylo u vás?*

I já rozhodně rád vzpomínám. Z učitelů jsem měl nejbližší k těm, kteří vyučovali jazyky a dějepis, méně už k ekonomům. Nebudu vypočítávat jména, bylo by to dlouhé. Jeden z našich učitelů češtiny nás povzbuzoval, abychom si ukládali do paměti zajímavé citáty, které vybíral z literárních děl. Pamatuji si mnohé, například z Blahoslavovy *Filipiky proti misomusům* mohu uvést příměr, který ladil s mým tehdejší zápal pro vzdělání. Cituji po paměti: *Kámen drahý aneb perla, křtaltovně a mistrovsky řezaný a vypulérovaný, jakž jest velmi odlišný od toho, který nebyl hlazen, ani řezán neb pulerován.*

Mnoho mi také daly intelektuální debaty se spolužákem Hanušem Karlachem, dnes známým germanistou, s nímž jsem snad po celé čtyři roky sedal v jedné lavici. Získal jsem od něj mnohé k poznání a pochopení klasické hudby a novodobé německé literatury – bratří Mannů, Liona Feuchtwangera a také Franze Kafky. Půjčoval mi jejich knihy, které v otcově knihovně chyběly, a já jsem mu zase na oplátku sděloval ledacos podnětného o Francouzích a Italech. Některé filozofické a literárně-vědné otázky jsme řešili společně.

V té době jsem samozřejmě prožíval i chvíle zamilovanosti. Byly většinou pomíjivé, přičítám to do určité míry své plachosti. Nebudu se o tom více šířit. O jednom svém plachém okouzlení jsem skládal seifertovsky laděné strofické básně, zatímco Hanuš na mne udeřil modernisticky: *Pankrác, Servác, Bonifác / v jednom z těch jmen ukryla se / před mýma požívačnými rukama / hledat, hledat, hledat!*

Mám-li to shrnout, tak se spolužáky a spolužačkami (které ve škole početně značně převládaly) si dodnes uchováváme dobré kamarádské vztahy, scházíme se a komentujeme rychle plynoucí čas. Ano, bohužel nás postupně ubývá, s některými se již neshledáme.

S maminkou

S maminkou
a Milenou

S rodiči a sestrou Milenou

S tátou, babičkou, Milenou a malou Tážou

Z doby příprav
na XI. všesokolský slet
(1948)

Na hřišti u vinohradské
sokolovny, LK stojí čtvrtý zprava

S otcem a kamarádem Petrem při vycházce po Praze

Pohřeb babičky Marie Marešové (1956)

Maturitní foto
(z tableau, 1957)

► *Bylo zaměření školy na zahraniční obchod oním hlavním podnětem, že jste se začal zajímat o Orient či Afriku?*

Ne tak docela. Všemi těmi lety se jako červená nit vinula má velká touha poznávat svět. Vyjet za hranice bylo ovšem v oné době nemožné. A tak jsem touhu po vnějším, barvitějším světě uspokojoval alespoň náhražkově, virtuálně: studiem jazyků, rozsáhlou četbou a zčásti také sbíráním známek, zvláště z exotických, mimoevropských zemí. Kousek od vinohradské tržnice si až do padesátých let uchoval filatelistický krámeček soukromý obchodník, jehož jméno jsem zapomněl. Na fasádu domu vyvěšoval skříně s rozloženými sériemi pestrých známek z dalekých kolonií a já jsem se tam chodil dívat a obdivovat to – něco koupit jsem si totiž mohl dopřát jen tu a tam. V mé četbě figurovaly mimo jiné také knihy pro mládež od Aloise Musila, pohádky *Tisíce a jedné noci* a příběhy vážící se k Indii.

► *Další komplikace vás čekaly po maturitě...*

Chtěl jsem studovat na vysoké škole, ale pro špatný kádrový původ jsem nebyl přijat. Výborné maturitní vysvědčení, kvalifikace pro zahraniční obchod a jazykové znalosti mi však dopomohly k zaměstnání v PZO Pragoexport, výsadce pro vývoz drobného spotřebního zboží. (Pro mladší generaci, která nezažila komunistické časy, připomínám, že veškerý zahraniční obchod byl tehdy státním monopolem. Vyvážet a dovážet určité komodity bylo tedy výsadním právem vždy jen jediného státního podniku zahraničního obchodu.) Během dvou let jsem prošel několika odděleními a nakonec jsem se vypracoval na provozního referenta v „branži“ vývozu čepelek. Některé úspěchy při prodeji našich čepelek z Diu Jevíčka a Kovodružstva Sedlčany do Turecka mi vynesly určitou finanční odměnu, jakou jsem velmi potřeboval pro své studijní plány. Zaměstnání mi tedy po předchozích letech rodinné bídy dalo materiální možnost studovat. A touhu po dalekých krajích jsem si při zaměstnání trochu kompenzoval večerními kurzy hindštiny v jazykové škole.

Toužil jsem stále po univerzitě, ale podnikový kádrovák a svazáci mi po roce odmítli dát potřebné doporučení. Až ve

druhém roce se mi podařil průlom: vzbudil jsem celopodnikovou pozornost, když jsem se v rámci jakéhosi závazkového hnutí za zvyšování kvalifikace zavázal, že složím zkoušky z pěti jazyků – angličtiny, němčiny, francouzštiny, ruštiny a italštiny – se specializací na obchodní jednání a korespondenci. Splnil jsem to a doporučení dostal.

► *Náš učitel angličtiny tvrdil, že nejtěžší je naučit se první tři jazyky a pak už to jde poměrně snadno. Je to pravda?*

Souhlasím, že zvládnutí cizího jazyka usnadňuje zvládnutí dalších, zvláště z téže jazykové rodiny. Mně byly vždycky nejbližší románské jazyky – anglicky jsem se učil už od obecné školy. Zájem o orientální jazyky vznikl z touhy po dálkách a jejich studium přímo nabádalo k pokoře. Šlo – i mentálně – o jakési cizí kontinenty, o dobrodružné potěšení z odlišných gramatik, ale zároveň při zvládnutí lexika i o velký nápor na paměť.

► *Souhlasíte tedy s Masarykovou tezí, že kolik jazyků člověk umí, tolikrát je člověkem?*

I s touto známou moudrostí souhlasím, ale nikoli ve smyslu množství jazyků, nýbrž rozšiřování vnitřního světa člověka o pochopení cizího myšlení a kultur. V tomtéž smyslu rozpínají naše horizonty jistě i jiné odbornosti. Napadá mě také, že jde o jakousi obdobu k harmonickému manželství a otcovství, které muži rozšiřují jeho sebezpojetí, někdy i sebeúctu, možnosti a odpovědnost.

Při zvládnutí dalších jazyků si ovšem musí uchovat svůj jedinečný primát náš mateřský jazyk. Ten, ve kterém myslíme, nejpřesněji vnímáme, nejhlouběji prožíváme krásu, nejraději píšeme a také se modlíme. Nejsm si jistý, zda dnešní děti, které vstupují s rodiči do života v cizojazyčných školách v zahraničí, nejsou někdy ochuzeny o tento cenný poklad.

Od iluzí k realitě

◀ Studia s Tauerem, Hrbkem a Petráčkem ▶
rok emancipace národů ▶ špatné vykročení Afriky
◀ poprvé za železnou oponou ▶ šestidenní válka ▶
expedice do Lambaréné ▶ „zlatá šedesátá“ končí

▶ *Jak to bylo dál s vaším studiem?*

S doporučením, k němuž jsem si proklestil cestu v Pragoexportu, a se zaníceným zájmem o vzdálené kultury jsem se přihlásil ke studiu orientalistiky na filozofické fakultě. Probíhalo tehdy jako součást dvouoborové kombinace s angličtinou a přijímací komisi řídili anglisté. Myslel jsem ponejvíce na indologii, ale řekli mi, že v onom roce se otevírá pouze sinologie a arabistika. Přijímací pohovor o orientalistice se mnou vedl v komisi muž nezapomenutelného zjevu s obrovskými rukama a povzbudivou, laskavou dikcí – vůdčí osobnost arabistiky Karel Petráček. Do té doby jsem ho neznal. Hovořili jsme nenuceně o asijských jazycích, literaturách a dějinách. A za tři týdny jsem dostal vyznamenání, že jsem byl přijat ke studiu angličtiny a arabštiny.

▶ *Nicméně počítal jste i s tím, že s vaším kádrovým profilem a neskrývaným křesťanstvím se na univerzitní studia vůbec nedostanete?*

Počítal, měl jsem ostatně již zmíněnou zkušenost z nepřijetí hned po maturitě. Ale tentokrát rozhodovala anglistická komise, na kterou jsem možná zapůsobil znalostmi o bohatých křesťanských rysech anglické předmoderní literatury a také schopnostmi hovořit o věcech, o nichž většina uchazečů měla tehdy jen chatrné povědomí. A když mi předseda komise profesor Zdeněk Vančura, odborník na anglickou renesanční a barokní literaturu, přímo položil otázku, jaký mám postoj ke křesťanství, odpověděl jsem, že příklad lidí jako profesor Josef Lukl

Hromádka ukazuje, že křesťanské osobnosti mají i dnešku co říci, co dobrého přinést. Odpověď vyzněla asi přijatelně. Komise ji nekomentovala a přešla k jinému tématu.

▮ *Co rozhodlo ve prospěch studia arabistiky?*

Přičítám ten šťastný výběr moudřejšímu rozhodnutí, než jakého jsem byl v té době schopen sám. Zůstávám tedy vděčný Karlu Petráčkovi, tehdy docentu arabistiky a etiopistiky, a všem, kteří mi asi pomohli vydat se v odborném zaměření touto cestou, užitečnou pro mne a snad i pro jiné.

▮ *Kolik vás tehdy tento obor studovalo?*

Velmi málo. Orientalistické obory se otvíraly jen jednou za dva nebo tři roky, a to pro skupinky méně než deseti žáků. Já jsem tvořil arabský miniročník s bulharskou stipendistkou a dvěma českými spolužačkami. Určitá posila pak přišla z Resslovky, donedávna mé školy, kde koncem padesátých let (byl to jediný případ v Československu) maturoval experimentálně ročník, který se vedle světových jazyků učil i arabštině. Velké počty na univerzitní orientalistice vykazovala do sovětsko-čínské roztržky v roce 1959 snad jen sinologie. Po roztržce si museli hledat početní graduovaní čínštináři jiné uplatnění.

▮ *Čím vás přitahovala sama arabština a jak jste ji zvládal?*

Ve své klasické i v moderní kultivované podobě je to jazyk, který může nejen krásně znít, ale i formulovat silné myšlenky. Důležité je samozřejmě jaké. Do určité míry jsem si osvojil schopnost vnímat působivost koránských veršů. Méně jsem pokročil v ocenění poezie, která pro arabské vzdělance byla vždy vysokou osobní i kolektivní hodnotou.

Arabština ovšem přináší i spoustu nesnází, a to jak ve spisovné podobě, tak v hovorových formách. Když jsem se po řadu let živil tlumočením arabštiny, obával jsem se případného neporozumění zvláště u přísloví, poetických sekvencí nebo rozevlátého, nekonečného vodopádu slov, jakým vynikali zvláště Iráčané. Sám jsem si později vyzkoušel literární utkání s takovým silně nesnadným textem při překladu alžírského díla kombinujícího nekonečnou větu s prvky francouzského nového románu.

Mluvím zde o Rašidu Boudjedrovi. A samozřejmě velké nároky na každého vznášejí arabská diglosie: funkční prostrídávání spisovného jazyka a dialektů. Při všech těchto potížích platí ovšem za nejpodstatnější to, že arabština je klíčem k orientaci v kulturách muslimských národů, které dnes představují asi miliardu a půl našich současníků.

► *Mezi přednášejícími profesory působily tehdy na škole vsutku zajímavé osobnosti. Jak na ně vzpomínáte?*

Všech si velmi vážím a rád bych je vždy uváděl, jak bývalo v akademickém světě zvykem, jako pevnou součást předávaného řetězu – arabsky *silsila* – vědění, k němuž se řadím jako jeho pokračující článek.

Patřil jsem k posledním ročníkům, kterým ještě přednášel o islámských dějinách profesor Felix Tauer. Jeho *Svět islámu* zůstává stále prvním titulem, který bych doporučil každému českému zájemci o dějiny této velké civilizace, započaté v 7. století v Arábii a usilující dnes spolu s vlastními proměnami o náležité místo v současném světě. Profesor Tauer ovšem končil své výklady v závěru letního semestru zánikem Osmanské říše. Sarkasticky dodával: „Dál už to nejsou dějiny, ale politika.“ Není to jistě exaktní postoj k soudobým dějinám, ale v onom čase jsme dokázali ocenit, co má na mysli. Vedle historických monografií, jimiž si Tauer vydobyl místo ve světové orientalistice, mu čeští čtenáři vděčí za znamenitý úplný překlad příběhů *Tisíce a jedné noci* s bohatým odborným komentářem. Podobné překlady vznikly jen v největších jazycích.

Nejvýraznější osobností oboru byl ovšem profesor Karel Petráček, mezinárodně uznávaný badatel na poli semitské filologie, k níž později přidal také studium některých afrických jazykových rodin (vedle afro-asijské zvláště nilo-saharských). Jeho odborný zájem zahrnoval samozřejmě v téže nejvyšší rovině i arabskou kulturu, včetně klasické a soudobé literatury, a také problematiku moderního islámu. Karel Petráček dokázal své studenty nadchnout: po jeho semináři jsem vždy, ztracený pro vnější svět, trávil celý večer dalším potýkáním se s tématem, četbou a přemýšlením. Byl to jedinečný člověk, trvalý nestraník, který dokázal uchovat našim blízkovýchodním studiím

důstojnost i v těžké době normalizace, kdy orientalistiku po partajním vyškrtávání a vylučování ohrožovala – řečeno tehdejší jazykem – „ztráta stranického krytí“. Bohužel se nedočkal období po listopadu 1989, jemuž by dokázal dát osobně velmi mnoho. Zemřel v roce 1987.

Zvláštní místo mezi mými učiteli má doktor Ivan Hrbek. Působil jako vědecký pracovník v Orientálním ústavu ČSAV a na fakultě přednášel a vedl semináře jen externě. Od svého badatelského zaměření na dějiny islámského světa přešel v šedesátých letech k historii Afriky. Velké mezinárodní uznání si získal jako široce erudovaný člen byra, které ustavilo UNESCO pro velký mezinárodní projekt osmidílných *General History of Africa*. Díky Ivanu Hrbkovi jsem se do projektu mohl zapojit i já. Vedle tohoto díla, které dodnes zdobí historické kabinety na všech afrických univerzitách, si neúnavný badatel ukládal i další úkoly. V naší odborné veřejnosti je dnes ponejvíce znám a citován jako autor českého překladu Koránu. Pracoval na něm více než dvacet let. Výkladové komentáře k jednotlivým veršům ukládal pečlivě na stovky jednotně seřezaných kartotéčních lístků umístovaných do krabic od bot. Ano, bylo to v předpočítačové éře. Navštěvoval jsem Ivana, učitele a přítele, v jeho pražském bytě a ledacos vím o této práci i motivech, které ho vedly k jeho nekanonickému, chronologicky pojímanému řazení koránských súr, aby toto závažné překladatelské a výkladové dílo mohlo nakonec vyjít i v době normalizace. Ivan Hrbek zemřel v roce 1993.

Z galerie svých významných učitelů uvedu ještě dva dnešní emeritní profesory, s nimiž stále v přátelském vztahu spolupracuji v rámci našich společných zájmů a odborných cílů. Rudolf Veselý převzal Tauerovo zaměření na islámské dějiny. Po řadě let, která strávil v Káhiře, zpracovává zvláště archivní materiály vážící se k mamlúcké a osmanské době. Patří k předním znalcům arabské historické diplomatiky a zvláště pak islámských nadací (*waqfů*) a jejich zakládacích listin (*waqfijí*), kdy jejich zkušeným a pozorným výkladem odkrývá sociální realitu i ryze lidské stránky života zkoumaných období egyptských dějin. Jaroslav Oliverius je zase naším předním znalcem arabské literatury. Byl to on, kdo mě kdysi jako studenta vedl k praktickému

zvládnutí arabštiny. A ve volných kurzech, pořádaných tehdy jen pro hrstku zasvěcených, mě také naučil poradit si alespoň elementárně s hebrejským textem Starého zákona.

► *Jak jste prožíval „zlatá šedesátá léta“?*

Bylo mi dvacet let, báječný věk! Studoval jsem, co jsem si od srdce přál, a také život v Praze nabýval pozvolna pestřejších barev. Divadlo Semafor nabízelo nezkreslenou radost z mládí, ale i poetiku, která byla k mému věku vstřícnější, než dosavadní klasicismus čerpaný z tatínkovy knihovny. Kvalitní filmy té doby zase ukazovaly, co všechno můžeme prožívat jako jedinečné. Vedle občasných citových okouzlení a přechodných vztahů jsem hledal Velkou Lásku a stále také možnost poznat svět i v jeho živých podobách, nejenom na stránkách knih. Pomaloučku se také otevíraly možnosti vyjet do zahraničí.

► *Studoval jste v době, kdy se africké země, včetně těch arabsky mluvících, zbavovaly koloniální nadvlády a ujímaly se správy svých věcí. Fascinovala vás tato epochální proměna?*

Ano, velmi. Ten nadějný vítr změn, dekolonizace a emancipace národů mě velmi vzrušovaly. Sledoval jsem pozorně dění v asijských či afrických zemích a svým osobním zaujetím jsem vědomě i nevědomky určitě překračoval pouhý profesní zájem. Leckdy jsem asi vnímal vzestup třetího světa spíše s velkou mírou patosu a poetična než suše realisticky. Pozvolna jsem samozřejmě vystřízlivěl.

Rok Afriky 1960, kdy získalo nezávislost 17 afrických zemí, se mi odrazil i ve studiu. Na filozofické fakultě byl otevřen zcela nový obor: afrikanistika. Hned jsem se do něj zapojil a rozšířil si tak studijní záběr o africké dějiny, kulturu a jazyky. Cestu mi tu ukazovaly velké vzory mých učitelů Karla Petráčka a Ivana Hrbka. Za téma diplomové práce jsem si zvolil problematiku Súdánu, kde se střetávají arabské, islámské a africké dějiny. Práci nazvanou *Zahraniční politika, ohlas a důsledky súdánské mahdíje* jsem úspěšně obhájil v roce 1964. Pojmem *mahdíja* označují Súdánci mahdistické hnutí a stát, který se v zemi ustavil v době koloniální parcelace Afriky koncem 19. století na základě islámské lidové představy o mesianistickém vůdci, *mahdíim*.

► *Po absolvování studia vás čekala ještě povinná vojna...*

Ano, ale kvůli zdravotnímu kolapsu jsem byl předčasně propuštěn do civilu. Vrátil jsem se na katedru jako asistent a mohl se dále zabývat arabským světem, islámem a subsaharskou Afrikou. Pokračoval jsem také ve studiu bantuských jazyků (zvláště svahilštiny), u nichž mě zajímalo zvláštní filozofické pojetí forem bytí a prostoru, které strukturuje jejich gramatiku. Byl jsem přijat do doktorského studia – tehdy se říkalo aspirantury – se zaměřením na Afriku a mým školitelem nebyl nikdo jiný než doktor Hrbek.

► *Zastavme se u vašeho zmíněného vystřízlivění z afrického vývoje. Co bylo jeho důvodem?*

Velká očekávání velkých perspektiv nezávislé Afriky, jimž jsem se tehdy oddával, brala již v šedesátých letech za své. Když roku 1962 René Dumont vydal svou varovnou analýzu *Černá Afrika špatně vykročila (L'Afrique noire est mal partie)*, byl v postkoloniálních zemích za svou skepsi zprvu kaceřován. Po desetiletích následných nezdarů mu v době rostoucího afropesimismu začaly docházet omluvy a nabídky společně přemýšlet o zdravějších cestách rozvoje.

Cestu od iluzí k reálnému uvažování jsem postupně nalézal i já. Vedle myšlenek René Dumonta, významného ekologu, leckdy označovaného za duchovního otce „zelených“, a vedle promyšlení potřeby politické a hospodářské plurality jsem uvažoval o tom, jak překonat afropesimismus účinným humanismem. Tehdy mě také zaujal příklad Alberta Schweitzera.

► *Čím vás zaujal?*

Schweitzer nutně fascinoval mladíka mého ražení na prahu aktivního života. Obdivoval jsem, jak své nesmírně široké zaměření – jako filozof, teolog, misionář, lékař i varhaník interpretující Bachovu hudbu – dokázal rozvinout na pevném hodnotovém základě a dát ho do služeb jak naší vrtkavé Evropě, tak i potřebným nemocným v rovníkové Africe. Silně mě zaujala jeho etika úcty k životu – prý vykrystalizovala při plavbě za pacientkou po řece Ogooué uprostřed tropického pralesa – a samozřejmě na mne zapůsobilo jeho praktické domyšlení

podnětů z Ježíšova evangelia, Pavlových epištol i některých orientálních filozofií. Po celý život tento jedinečný muž zachovával věrnost náročné mravní volbě, v jejímž duchu šel do Afriky účinně uplatňovat náboženství lásky.

V 60. letech mě v našem klimatu pozvolného politického tání hrálo u srdce, že hovořit o Schweitzerovi umožňovalo ukázat na příklad skutečného humanismu, a tak na chvíli uniknout jeho nadiktované komunistické karikatuře. Myslím, že Albert Schweitzer nás má čím oslovovat i dnes, zvláště tváří v tvář hojným projevům mravní rozbředlosti a sobectví. Mrzí mě, že jsem přes dobrou vůli sám nedokázal jít jeho cestou dále než po kratších, schůdnějších úsecích. Přeju proto více zdaru dnešním studentům, kteří se zapojují do dobrovolné humanitární práce – ne pro zisk, ale ku pomoci lidem v tísní.

► *V čem tehdy vykročila Afrika špatně? Čím to bylo dáno, že se sny o Africe nenaplnily?*

René Dumont ve své slavné knize podal podrobnou diagnózu hrozivých hospodářských, sociálních a politických chyb. Bylo jich mnoho a propojily se do začarovaného kruhu rostoucí nestability a bídy. Vinou nedbalosti, nedomyšlených „modernizačních“ experimentů i organizačních nedostatků citelně klesala zemědělská produkce i sama úrodnost půdy. Venkované si trpce stěžovali, že nezávislost byla vymyšlena jen ve prospěch měst. Ale i tam nerozumné hospodářské projekty a chamtivost vlastních i zahraničních podnikavců, případně socialistický avanturismus, bořily někdejší iluze o nezávislosti. Ta dala vznik politickým elitám, které se rychle, požívačně odtrhávaly od prostého lidu. Bujela korupce a klientelismus spjatý s klanovou a kmenovou příslušností. A pak boje o moc dospěly k vojenským převratům. V bývalém Belgickém Kongu provázela politický vývoj mocenská střetnutí hned od prvního roku nezávislosti (1960). V bývalých francouzských a britských koloniích zahájili sérii převratů důstojníci v Togu v roce 1963. V poměrně rychlém sledu následovaly převraty a nastolování vojenských nebo vůdcovských autoritativních režimů, které téměř všude v Africe na jih od Sahary vymazaly zbytky plurální demokracie, s jejíž představou byly původně vztyčovány

vlažky nových států. Snahy o politické a hospodářské ozdravení se začaly prosazovat až po vlně všeobslhlého afropesimismu koncem 80. let.

► *A co současný vliv Číny v Africe. Nejde o nový typ kolonialismu?*

Komunistická Čína se nejprve pokoušela o ideologický vliv v Africe v letech studené války. K mohutnému průlomů ale dospěla až po svých vnitřních změnách, kdy vsadila na kapitalistickou hospodářskou strategii. Z ideologie zůstala jen ústředně řízená sebestopagace a něco z důrazů na férový obchod s rozvojovými zeměmi. V Africe dnes působí více než milion čínských občanů a Čína je pro řadu afrických zemí předním obchodním partnerem a investorem.

Ze staršího období zůstala jako víceméně jediný památník rozvojové spolupráce železnice TAZARA spojující Dar es Salaam v Tanzanii s tzv. mědným pásem (Copperbelt) v Zambii. Číňané ji vystavěli v letech 1970–1975, aby vnitrozemské Zambii otevřela spojení k moři nezávislé na tehdy nepřátelsky naladěné Rhodesii. Než byla vystavěna a zprovozněna, veškerá doprava mezi Tanzanií a Zambii se uskutečňovala těžkými kamiony na cestě, která se v době deštů proměňovala v rozbahněnou, téměř nesjízdnou „pekelnou dráhu“, *Hell Run*. Zažili jsme ji na své cestě do Lambaréné v roce 1968 – a nezapomeneme na ni, kamarádi ani já.

Máte pravdu, že silnou pozici, kterou si Čína ve velké části Afriky vybuřovala, označují někdy západní média za neokolonialismus. Číňané ale takovému pojetí odporují svým kodexem pro podnikání v zámoří, kterým regulují chování svých firem. Více oprávnění má kritika, že Čína ponejvíce slouží diktátorským režimům – nejprve to byl Mugabe v Zimbabwe, dnes jde především o Bašírův Súdán. Za zamyšlení stojí také kritické hlasy, že Číňané zaplavují Afriku lacinými výrobky, které ničí domácí výrobu a obchod. A negativně můžeme vnímat i to, že láce jejich výrobků je dána velmi nízkou úrovní mezd, které číňští byznysmeni platí svým dělníkům.

► *Vratme se do šedesátých let, kdy se vám také podařilo konečně se podívat do afrických zemí i osobně...*

Opět tu sehrála roli jazyková vybavenost. Rok poté, co Alžírsko získalo svou nezávislost, se v jeho metropoli sešel sjezd organizace alžírských studentů z různých domácích i zahraničních vysokých škol. Měla název Všeobecný svaz alžírských muslimských studentů UGEMA, přičemž adjektivum „muslimský“ upřesňovalo zdůrazněnou národní identitu mladé generace těch, kdo nikdy neakceptovali tezi, že „Seine protéká Paříží a Středozemní moře protéká Francií“. Studenti pak na svůj přelomový sjezd pozvali sympatizanty ze zemí, které podpořily sedmiletou alžírskou válku za nezávislost. K adresátům patřil i náš Československý svaz mládeže (ČSM), jeho vysokoškolská rada.

Sjezd měl jednat dvoujazyčně: francouzsky a arabsky. A když ČSM sestavovalo svou delegaci, našel jako kompetentního tlumočníka pouze mne. A tak jsem na alžírskou univerzitu v Ben Aknoun podvůkrát – v roce 1963 a 1964 – doprovázel československou studentskou delegaci jako tlumočník. Ve druhém roce nesl zvučí svaz už sekulárnější jméno UNEA. Naše studenty při první cestě reprezentovala opatrná Slávka Škvařilová, při druhé pozdější angažovaný slovenský dubčekovec Robert Harenčár. Nevím, zda je tyto cesty nějak osobně poznamenaly, ale mne ano.

► *Jak konkrétně?*

Poprvé jsem vykročil za železnou oponu – a byl to šok! Cesty zahrnovaly i tranzit v Paříži. Město, na které maminka tak ráda vzpomínala, oslňovalo moje smysly, zvyklé u nás na stále převažující uniformní mdlou šed, přívalem barev, vůní a tónů všestranně bohatšího života. V letadle jsem si pak v klidu vychutnával *Le Monde*, který se mi v Praze dostával do rukou jen velmi zřídká. A samozřejmě nedokážu zapomenout na samotný Alžír. V bílém městě, deroucím se strmě od moře do výše, byly stále patrné stopy nedávných dějin. Ve výstavných evropských čtvrtích stále ještě připomínaly obrovské nápisy neblahou Organizací tajné armády (OAS). V té se od roku 1961 sdružili nejnešmeřitelnější důstojníci francouzské armády, odhodlaní zabránit

De Gaullovi stůj co stůj přiznat Alžírsku nezávislost. Neštíteli se žádného teroru, ještě i po návratu do Francie se pokoušeli o převrat a atentáty. Ostatně i u nás známe z kin film *Den Šakala*. Nedlouhou procházkou jsme zavítali také do Kasby, lidové čtvrti nepřehledných křivolakých uliček symbolizujících domácí kulturní základ maghribského národa.

Kulturní rozervanost, kterou tak působivě dokáží líčit alžírští spisovatelé, se projevila také na studentském sjezdu. V projevech delegátů z francouzských sekcí převažovala rétorika nekončící osvobozenécké revoluce. Pod jejím vlivem jsem se na čas začel do Franze Fanona. Připomínala se také hrdinka Džamíla Bouhiredová a étos jejího časopisu *Révolution africaine*. O Fanonovi se tehdy u nás mnoho nepsalo. Jeho pojetí „psanců této země“ volalo po revoluci rolnických mas třetího světa a nedalo se sloučit s jakkoliv oprašovanou ideologií dogmatického marxismu. O Džamíle sice u nás běžel film, ale ten se zabýval jen akční, nikoli ideovou stránkou jejího boje.

Oproti frankofonním revolucionářům delegáti z arabských zemí označovali naopak za žádoucí spíše konzervativní pěstění islámských hodnot. Různých podob rozdvojení jsem si všiml i v ulicích. Hojně rozšířený plakát v arabštině i francouzštině upozorňoval, že kdo pije alkohol, není správným muslimem, ani řádným občanem. Muslimům se v bistrech nemělo nalévat ani víno. Ptal jsem se someliéra, jak pozná, kdo je muslim. Zatvářil se pobaveně: „To my poznáme.“

Z kontaktů s alžírskými studenty si vzpomínám hlavně na mnohahodinové noční debaty a samozřejmě také na autokarové zájezdy, kdy jsem se poprvé setkal s arabským oblíbeným rytmickým potleskem a zpěvem na politická témata. Při druhé návštěvě byl tématem debat Ben Bella, oslavně řečeno: *El-muná-dil Ben Bella, ištirákí Ben Bella...* Velebený vůdce, bojovník a socialista, který byl o rok později svržen a uvězněn. Socialistický a islámský vývoj šel ale pozměněnými cestami dál – a studenti ho dokázali vnímat i s humorem. Když byly velkostatky, opuštěné francouzskými kolony, transformovány na samosprávné farmy, byli delegáti sjezdu na jednu či dvě farmy také pozváni. A studenti vesele hlásali, že se podíváme na ty samosprávné krávy, *les vaches autogérées*.

Průvodcem Čedoku a kamarádem s mladými Francouzi

V Alžíru, v létě 1964

Osobnosti a hosté Týdne maliské mládeže obklopují prezidenta Modibo Keitu

Tržiště v Bamaku

Islámská architektura v Mali

S egyptskými kamarády studenty (1967)

Za stáže v Káhiře jsme se spolu s Rudolfem Veselým zúčastnili konference islámských právníků na al-Azharu (Ruda v pozadí vlevo, LK vpravo u dveří)

Promoce PhDr. v Karolinu, prosinec 1967